

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาของปัญหา

ความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างเพศในสังคมชายเป็นใหญ่มีนัยของการเมือง ความไม่เท่าเทียมกันระหว่างเพศเกิดขึ้นมานานแล้ว เพราะผู้หญิงและผู้ชายมีความแตกต่างกันตั้งแต่กำเนิด แต่เพิ่งจะมาเป็นปัญหาเนื่องจากผลผลิตของแนวความคิดสมัยใหม่ที่เชื่อว่าทุกคนมีความเท่าเทียมกัน แต่ในสภาพสังคมที่เป็นจริงกลับกลายเป็นว่าทุกคนไม่เท่ากัน แต่ละปัจเจกบุคคลไม่ได้มีความเท่าเทียมกันอย่างที่นักคิดสมัยใหม่กล่าวไว้ เมื่อความคิดกับความจริงไม่สอดคล้องกัน ประเด็นปัญหาจึงเกิดขึ้น¹

ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างเพศทำให้ผู้หญิงด้อยกว่าผู้ชาย การกระทำ บทบาทหน้าที่ และภาพลักษณ์ของผู้หญิงและผู้ชายมักถูกตีค่าให้มีความแตกต่างกันในลักษณะมาตรฐานสองชั้น (double standard) ทุกๆ อย่างถูกให้ค่าโดยระบบสังคมชายเป็นใหญ่² และทั้งหมดมีจุดร่วมกันคือผู้หญิงมีความด้อยกว่าผู้ชายโดยไม่ถูกตั้งข้อสงสัยมานาน มีคำอธิบายที่ได้ยึดถือมาตลอดระยะเวลาการดำรงอยู่ของความไม่เท่าเทียมกันระหว่างเพศ นั่นคือ “ธรรมชาติ” กล่าวคือความสัมพันธ์ระหว่างหญิงและชายถูกทำให้เข้าใจว่าเป็นเรื่องที่ถูกกำหนดมาโดยธรรมชาติ ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงแก้ไขได้ ผู้หญิงควรยอมรับสภาพการถูกกดขี่ครอบงำในสังคมชายเป็นใหญ่ ไม่ควรเปลี่ยนแปลง (เปลี่ยนแปลงไม่ได้) ผู้หญิงที่คิดต้องปฏิบัติตามความเป็นผู้หญิงที่ดีที่กำหนดไว้อย่างเคร่งครัด ไม่สงสัย ตั้งคำถามหรือเป็นกบฏต่อความเชื่อเดิม

ในสังคมชายเป็นใหญ่ผู้หญิงถูกจำกัดให้เป็นรองผู้ชายในทุกๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นสิทธิเสรีภาพ สถานภาพ บทบาทหน้าที่ หรือแม้แต่ภาพลักษณ์ของผู้หญิงมีความด้อยกว่าผู้ชายทั้งทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ผู้หญิงถูกกำหนดจากค่านิยมเป็นหลัก และดูเหมือนผู้หญิงเองก็มีส่วนในการกดบังคับ เพราะอยู่ในโครงสร้างสังคมที่มีความคิดความเชื่อในลักษณะของความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างเพศมาเป็นเวลานาน จากการกล่อมเกลาเรียนรู้ทางสังคม (socialization) ที่เป็นการหล่อหลอมจนกลายเป็นระบบวัฒนธรรมทำให้ผู้หญิงมีความซื่อสัตย์กับสิ่งที่ตนได้เรียนรู้มาตลอดชีวิตตั้งแต่เกิด นั่นคือเชื่อในทัศนคติและค่านิยมต่างๆ ที่ดำรงอยู่ในระบบสังคมชายเป็นใหญ่⁴

¹ Jane Freedman, *Feminism* (Buckingham : St. Edmundsbury Press, 2001), pp. 1-6.

² Ibid.

³ ไชยันต์ ไชยพร, “ผู้หญิงกับความรู้ในประวัติศาสตร์ความคิดทางการเมืองตะวันตก : ว่าด้วยวาทกรรมแห่งอุปสรรคของความรักระหว่างชายเพียงกับชายเพียง”, เอกสารประกอบการเรียนการสอน, หน้า 1-20.

⁴ Jane Freedman, *Feminism*, p. 14.

ทัศนคติและค่านิยมต่างๆ เหล่านี้ กำหนดให้ผู้หญิงสนใจเรื่องที่เกี่ยวข้องกับรูปร่างหน้าตา ความสวยงาม และเข้าใจว่าตนเป็นเพศที่อ่อนแอ ไม่สามารถพึ่งพาตัวเองได้ ต้องการความรักความอบอุ่น (โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากผู้ชายนั่นคือความต้องการที่จะพึ่งพาผู้ชาย) และมักไม่ค่อยมีความสามารถที่จะคิดเรื่องราวที่ละเอียดลึกซึ้งซึ่งมีเหตุผลได้ เห็นได้ชัดในสังคมไทยสมัยก่อนที่เลี้ยงดูลูกสาวเพียงเพื่อให้ได้ออกเรือนหรือ แต่งงานแต่งการเป็นฝั่งเป็นฝาเท่านั้นเอง ส่วนมากลูกสาวไม่สามารถสร้างชื่อเสียงให้วงศ์ตระกูลได้ แต่ไม่สร้างชื่อเสียงทำตัวให้เป็นกุลสตรีก็เพียงพอแล้ว⁵

ดังนั้น การไม่แต่งงานคือการไม่ได้มีบทบาทเป็นภรรยาและมารดาซึ่งถือได้ว่าเป็นสถานภาพ บทบาทหลักของผู้หญิงหรือฐานะหญิง โสค จะไม่ได้รับการยอมรับหรือยกย่อง การแต่งงานเป็นค่านิยมอย่างหนึ่งที่สืบเนื่องมาจากวัฒนธรรมในสังคม ค่านิยมเป็นตัวกำหนดทัศนคติ และทัศนคติกำหนดพฤติกรรม ผู้ที่ไม่เข้าสู่ระบบการแต่งงานจะถูกขู่กำหนดทางสังคม (social sanction) ลดคุณค่า (devalued) และจะถูกมอง ในลักษณะดูหมิ่นว่าเป็นผู้หญิงไม่ดีหรือมีข้อบกพร่องในแง่ใดแง่หนึ่งมาโดยตลอด⁶ การไม่ได้มีบทบาทหน้าที่ เป็นภรรยาและมารดา (หญิง โสค) ในด้านหนึ่งอาจเป็นการทำลายค่านิยมหลักของสังคม (ชายเป็นใหญ่)

สถานะการเป็นหญิง โสคอาจเป็นหนึ่งในการไม่ปฏิบัติตามคุณค่าของสังคม คือไม่ได้ทำหน้าที่ เป็นภรรยาและมารดา จริงๆ แล้วหญิง โสคมีทั้งผู้ที่ตัดสินใจเลือกที่จะดำเนินชีวิตในลักษณะนี้เองและมีเหตุผลอื่น แต่สังคมมักมองและให้ค่าหญิง โสคว่าเป็นผู้ที่ผู้ชายไม่เลือกอย่างเหมาะสม (สิทธิในการตัดสินใจเลือก หรือไม่เลือก อยู่ที่บทบาทของผู้ชายเป็นหลัก) คือต้องมีปัญหาความคิดปกตถึงทำให้ไม่สามารถมีชีวิตแต่งงาน เหมือนคนปกติทั่วไปได้⁷ (ผู้หญิงปกติทั่วไป คือผู้หญิงที่เป็นภรรยาและมารดา ทางเลือกนี้เท่านั้นที่เป็นที่ยอมรับ) ความสำเร็จหรือเป้าหมายของผู้หญิงคือการแต่งงาน (เป็นภรรยา) และมีชีวิตครอบครัวที่สมบูรณ์แบบ (เป็นมารดา)

หญิง โสคมักถูกสังคมตั้งข้อรังเกียจและกล่าวโทษถึงข้อบกพร่องต่างๆ จนกลายเป็นคนผิดปกติและมีความแปลกแยก เพียงเพราะเธอไม่ได้เป็นภรรยาและมารดา ไม่ว่าจะจริงๆ แล้วหญิง โสคจะมีอุปนิสัยส่วนตัวและเหตุผลอย่างไร แต่สังคมส่วนใหญ่มองว่าเธอต้องมีภาพลักษณ์ที่ไม่ดี (ดูได้จากบทละคร โทรทัศน์ แทบทุกเรื่อง) หญิง โสคมีคำเรียกขานเชิงดูถูก เช่น ขึ้นคาน สาวแก่ ทินทิก หญิงค้าง (หมายถึงการเป็นผู้หญิงที่ยังไม่สมบูรณ์) เพราะ ไม่ได้รับการยกย่องจากบรรทัดฐานทางสังคม ถูกมองในมุมลบและอาจส่งผลถึงการมองตัวเอง ซึ่งหมายถึงประสิทธิภาพการครอบงำความคิดของคนในสังคม เป็นผลมาจากการมีปฏิสัมพันธ์

⁵ ลีรินธรณ์ เจริญกุล, องค์ความรู้เกี่ยวกับสตรีไทย, วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2533, หน้า 14-22.

⁶ รัตติกาล สุวรรณพิณ, ภาพลักษณ์ผู้หญิงโสดในสังคมไทย, วิทยานิพนธ์สังคมศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหิดล, 2537, หน้า 8.

⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 9.

ปฏิสัมพันธ์ (interact) กับสังคมหรือสิ่งแวดล้อมภายนอก เป็นการมองตัวเองโดยการประเมินจากผู้อื่น เป็นการตีตราจากสังคมที่กำหนดมาตรฐานปฏิบัติและสร้างภาพให้กับหญิงโสด⁸

ภาพลักษณ์หญิงโสดอาจเป็นเรื่องที่ไม่มีใครมองว่าเป็นประเด็นปัญหาที่มีนัยของการเมือง แต่ความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างเพศและการเมืองของการให้ความหมาย (วาทกรรม) ของภาพลักษณ์หญิงโสดเป็นประเด็นที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกันอย่างชัดเจนระหว่างเพศหญิงและเพศชาย ดังนั้น ประเด็นภาพลักษณ์หญิงโสดสามารถแสดงให้เห็นถึงความไม่สอดคล้องกันระหว่างแนวคิดเกี่ยวกับความเท่าเทียมกับความเป็นจริง จึงถือได้ว่าเป็นประเด็นปัญหาที่มีนัยทางการเมืองและเข้าไปเกี่ยวข้องกับแนวความคิดสตรีนิยมอย่างมาก

1.2 วัตถุประสงค์ในการวิจัย

เพื่อศึกษาถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างเพศที่มีนัยทางการเมือง โดยเน้นการมองภาพลักษณ์ ความหมายหรือความคิดที่มีต่อผู้หญิงโสดว่ามีการให้ความหมายกับผู้หญิงกลุ่มนี้อย่างไรบ้าง

1.3 สมมุติฐานในการวิจัย

ในปัจจุบันผู้หญิงมีบทบาทในสังคมเพิ่มมากขึ้น แต่การผลิตซ้ำทัศนคติ ความเชื่อ ค่านิยมที่มีเกี่ยวกับผู้หญิงผ่านสื่อละคร โทรทัศน์ยังไม่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมากนัก โดยเฉพาะในประเด็นการมองภาพลักษณ์หญิงโสด เนื่องจากยังคงมีการครอบงำความเชื่อค่านิยมแบบเดิมในสังคมชายเป็นใหญ่อยู่

1.4 ขอบเขตในการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้จะศึกษาจากเอกสาร บทความทางวิชาการ หนังสือพิมพ์ และหนังสือต่างๆ ในช่วงปี พ.ศ. 2526-2545 โดยเน้นตีความการเสนอภาพและให้ความหมายที่มีต่อผู้หญิงและภาพลักษณ์หญิงโสดจากบทละคร โทรทัศน์

⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 9-10.

1.5 นิยามศัพท์

1. ภาพลักษณ์ หมายถึง ลักษณะที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อเป็นตัวแทนในการอธิบายให้เห็นภาพของสิ่งๆ หนึ่ง เกิดขึ้นแล้วเปลี่ยนแปลงยาก มีคุณสมบัติ 1) เป็นสิ่งที่ไม่จริง (ถูกสร้างขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์บางอย่าง) 2) เป็นสิ่งที่เชื่อถือได้ (ไม่ขัดกับสามัญสำนึก) และ 3) เป็นสิ่งที่เข้าใจง่าย (รับรู้และเข้าใจทั่วกัน)

2. หญิงโสค หมายถึง ผู้หญิงที่มีอายุสมควรแก่การมีครอบครัว แต่ไม่ได้ทำการสมรสกับผู้ชายทั้งโดยถูกต้องและไม่ถูกต้องตามกฎหมาย

1.6 ประโยชน์จากการวิจัย

1. เป็นการมองความสัมพันธ์ระหว่างเพศที่เป็นอยู่ในปัจจุบันให้เป็นระบบและลึกซึ้งมากขึ้น
2. เพื่อให้ทราบว่าความเชื่อเกี่ยวกับผู้หญิงที่ดำรงอยู่ในปัจจุบันนี้เป็นข้อเท็จจริงหรือเป็นเพียงมายาคติที่มีไว้ควบคุมผู้หญิง
3. เพื่อให้ทราบว่าความคิดความเชื่อ ค่านิยมและวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับหญิง โสคเป็นอย่างไร ในขณะที่ผู้หญิงได้เข้ามามีบทบาทในด้านต่างๆ มากขึ้น และหญิง โสคก็มีจำนวนเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ

1.7 ระเบียบวิธีการวิจัย

การศึกษาวิจัยใช้วิธีการวิจัยเอกสาร (documentary research) รวบรวมข้อมูล แนวคิด ทฤษฎี จากเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น บทความ วารสาร หนังสือ งานวิจัยและวิทยานิพนธ์ และการตีความจากสื่อ บทละคร โทรทัศน์นำมาเป็นกรอบในการพรรณนาและวิเคราะห์อย่างเป็นระบบ โดยอาศัยแหล่งข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาและการเก็บรวบรวมข้อมูล การศึกษาวิเคราะห์ และการนำเสนอข้อมูล ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1.7.1 แหล่งข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาและการเก็บรวบรวมข้อมูล

แหล่งข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาและการเก็บรวบรวมข้อมูล มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. ข้อมูลเอกสารที่เกี่ยวข้อง

ข้อมูลประเภทเอกสารที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ หนังสือ เอกสารวิชาการ งานวิจัย วิทยานิพนธ์ วารสาร นิตยสาร หนังสือพิมพ์ บทความ และนวนิยายต่างๆ ที่มีประเด็นและเนื้อหาเกี่ยวข้องกับการศึกษา ความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างเพศและภาพลักษณ์หญิงโสค

2. ข้อมูลจากสื่อบทละครโทรทัศน์

ในการศึกษาภาพลักษณ์หญิงโสดใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลจากบทละครโทรทัศน์ที่มีลักษณะ T.V. serials หรือ soap opera คือออกอากาศเป็นเวลา 1 – 2 ชั่วโมง โดยมีระยะเวลาติดต่อกันประมาณ 20 – 30 ตอนจบ⁹ การดำเนินเรื่องซ้ำติดต่อกันหลายตอนจบทำให้ละครมีศักยภาพเหมาะแก่การศึกษาวิเคราะห์ภาพลักษณ์ บทบาทและความสัมพันธ์ของตัวละครได้อย่างต่อเนื่อง โดยศึกษาทั้งหมด 39 เรื่อง ได้แก่

1. ขมื่นกับปุน	14. นະหน้าทอง	27. รักเกิดในตลาดสด
2. ขายตรงส่งรัก	15. นางโจร	28. รักต้องอ้วน
3. เขียวหวาน 2001	16. นางโชว์	29. รักนอกกรอบ
4. คนละโลก	17. นางมาร	30. ร้ายเดียวสา
5. คุณแม่รับฝาก	18. บ้านทรายทอง	31. วิวาร์พาวุ่น
6. เจ้าสาวกลัวฝน	19. บ้านสาวโสด	32. สองผู้ยิ่งใหญ่
7. เจ้าสาวสองเงา	20. บุญรอด	33. สะใภ้จ้าว
8. เจ้าสาวสายฟ้าแลบ	21. พยัคฆ์ร้าย 6 แผ่นดิน	34. สามวัยอลเวง
9. ดงดอกเหมย	22. ไฟสีเงิน	35. สามี
10. ทราบฟ้า ลี้นดาว สาวแก่	23. มนต์รักอสูร	36. สามีเงินผ่อน
11. ทะเลอาอิม	24. มหาเฮง	37. สิบสองราศี
12. ทับตะวัน	25. รวมพลคนใจ	38. หน้าต่างสี่ชมพู ประตูลีฟ้า
13. ทีเด็ด ครูพันธุ์ใหม่ จิตพิสัยเดือด	26. รอยรักรอยอดีต	39. หนีรัก

และได้ทำการเลือกละครโทรทัศน์บางเรื่อง โดยการเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (purposive sampling) กล่าวคือเลือกเฉพาะบทละครโทรทัศน์ที่แสดงให้เห็นภาพของตัวละครที่มีบทบาทหญิงโสดปรากฏค่อนข้างชัดเจน และสามารถนำมาเป็นตัวแทนในการศึกษาได้จำนวนทั้งสิ้น 10 เรื่อง คือ ขมื่นกับปุน, ดงดอกเหมย, ทราบฟ้า ลี้นดาว สาวแก่, ทับตะวัน, ทีเด็ด ครูพันธุ์ใหม่ จิตพิสัยเดือด, บ้านทรายทอง, บ้านสาวโสด, วิวาร์พาวุ่น, สะใภ้จ้าว และหน้าต่างสี่ชมพู ประตูลีฟ้า

เหตุผลที่เลือกศึกษาข้อมูลจากบทละครโทรทัศน์คือคุณสมบัติและความสามารถในการเป็นตัวแทนสะท้อนและผลิตซ้ำภาพความสัมพันธ์ของคนในสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งความสัมพันธ์ระหว่างเพศชายและหญิงที่ถือเป็นแกนหลักของละครโทรทัศน์ส่วนใหญ่ และเหตุผลที่เลือกบทละครโทรทัศน์ทั้ง 10 เรื่องนี้ เพราะเป็นละครโทรทัศน์ที่ออกอากาศในช่วงหลังข่าวภาคค่ำ (prime time) ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ผู้ชมมากที่สุดย่อมมีอิทธิพลต่อการถ่ายทอดอุดมการณ์ได้มาก และออกอากาศทางสถานีโทรทัศน์ไทยทีวีสี ช่อง 3 ซึ่งเป็น

⁹ ปนัดดา ธนสถิตย์, ละครโทรทัศน์ไทย, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538), หน้า 10-15.

สถานีโทรทัศน์ที่คนในเขตกรุงเทพมหานครนิยมดูมากที่สุด¹⁰ ผลจากการศึกษาข้อมูลในปัจจุบัน (2547) พบว่าสถานีโทรทัศน์ไทยทีวีสี ช่อง 3 มีละครโทรทัศน์เป็นจำนวนมากที่สุด จำนวน 14 เรื่อง รองลงมาคือ ช่อง 7 จำนวน 12 เรื่อง modern nine จำนวน 4 เรื่อง itv จำนวน 3 เรื่อง ตามลำดับ และ ช่อง 5 น้อยที่สุด จำนวน 1 เรื่อง ต่อสัปดาห์ (ทั้งนี้ ไม่นับรวมภาพยนตร์จีน ภาพยนตร์ฝรั่ง และรายการตลก) สำหรับช่อง 11 เป็นสถานีโทรทัศน์เพื่อการศึกษาจึงไม่มีละครโทรทัศน์

1.7.2 การศึกษาวิเคราะห์

ในการศึกษาวิเคราะห์ “ภาพลักษณ์หญิงโสด : นัยของการเมือง” จะศึกษาถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างเพศในประเด็นภาพลักษณ์หญิงโสดผ่านบทละครโทรทัศน์ โดยใช้แนวคิดสตรีนิยม การสื่อสารและการกล่อมเกลาเรียนรู้เป็นกรอบในการวิเคราะห์ว่ามีการผลิตซ้ำทัศนคติความเชื่อ ค่านิยมเกี่ยวกับผู้หญิง โดยเฉพาะภาพลักษณ์หญิงโสดผ่านสื่อละครโทรทัศน์อย่างไรบ้าง

1.7.3 การนำเสนอข้อมูล

ข้อมูลจากการศึกษาและวิเคราะห์จะถูกนำเสนอในลักษณะของการบรรยาย โดยผลการนำเสนอจะแสดงให้เห็นภาพลักษณ์หญิงโสดที่มีนัยของการเมืองผ่านบทละครโทรทัศน์ และมีการหยิบยกตัวอย่างบทละครโทรทัศน์ในแต่ละเรื่องมาประกอบการอธิบายเพื่อให้เกิดความชัดเจนยิ่งขึ้น

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹⁰ จรินทร์ เลิศจิระประเสริฐ, อาชีพของสตรีในละครโทรทัศน์, วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2535,